

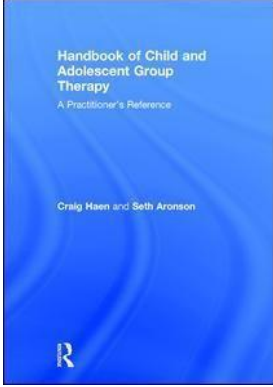
Bu makale Şu adres tarafından indirildi: 10.3.98.80

Tarih: 07 Ocak 2023

Erişim bilgileri: *abonelik numarası*

Yayıncı: *Routledge*

Informa Ltd İngiltere ve Galler'de kayıtlı Kayıt numarası: 1072954 Kayıtlı ofis: 5 Howick Place, Londra SW1P 1WG, BirleŐik Krallık

Çocuk ve Ergen Grup Terapisi El Kitabı Uygulayıcıların Referans Kitabı

Craig Haen, Seth Aronson

Grup Üyelerini Tanımlama, Tarama ve Seçme

Yayın

[bilgilerihttps://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315666860.ch3](https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315666860.ch3)

Andrea Grunblatt

Çevrimiçi yayın tarihi: 06 Ekim 2016

Nasıl atıfta bulunulur: - Andrea Grunblatt. 06 Ekim 2016, *Grup Üyelerini Tanımlama, Tarama ve Seçme: Çocuk ve Ergen Grup Terapisi El Kitabı, Uygulayıcılar İçin Referans* Routledge Erişim tarihi: 07 Ocak 2023
<https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315666860.ch3>

BELGE İÇİN LÜTFEN AŐAĞIYA KAYDIRIN

Kullanım şartları ve koŐullarının tamamı: <https://www.routledgehandbooks.com/legal-notices/terms>

Bu belge PDF'si araştırma, öğretim ve özel çalışma amaçları için kullanılabilir. Herhangi bir şekilde önemli veya sistematik çoğaltma, yeniden dağıtım, yeniden satış, ödünç verme veya alt lisanslama, sistematik tedarik veya dağıtım açıkça yasaktır.

Yayıncı, içeriğin eksiksiz, doğru veya güncel olacağına dair açık veya zımni hiçbir garanti vermez veya beyanda bulunmaz. Yayıncı, bu materyalin kullanımıyla doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı olarak veya bundan kaynaklanan her türlü kayıp, eylem, iddia, dava, talep veya masraf veya zarardan sorumlu tutulamaz.

GRUP ÜYELERİNİN BELİRLENMESİ, TARAMASI VE SEÇİLMESİ

Andrea Grunblatt¹

Giriş

Grup terapisi, çok çeşitli psikolojik semptomlar yaşayan bireyler için etkili bir terapötik müdahale olarak bilinir. Maksimum terapötik fayda sağlamak için, grup üyeliğinin dikkatlice değerlendirilmesi çok önemlidir. Birey ve grup arasında uyumsuzluk olması, bireyin erken ayrılması (Gans & Counselman, 2010), üyeler arasında veya liderlere karşı açık saldırganlık ve grubun dağılması gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir. Grup terapisti, grup üyeliği konusunda bilinçli kararlar vermekten sorumludur.

Farklı türdeki gruplar farklı hususları gerektirir. Örneğin, devam eden gruplar için grup üyelerini belirlemek, taramak ve seçmek, süreli veya konuya özel gruplardan farklıdır. Süreç odaklı grupların da içerik odaklı gruplardan farklı ihtiyaçları vardır. Deneyimlerim bana bu ayrıntılara dikkat etmenin önemini öğretti. Yıllar önce bir ergen grubu yönetiyordum ve iki genç ayrıldıktan sonra, klinik olarak daha fazla üye eklemek gerekli hale geldi. Bireysel olarak tedavi ettiğim 15 yaşındaki bir hasta olan Guy, ideal bir aday gibi görünüyordu. Akranlarıyla sorunları vardı ve sosyal durumlarda sık sık yanlış anlaşıldığını hissediyordu. Guy, uygun bir şekilde taranmadan gruba katıldı. İlk seansta, iki kıza şiddetli sözlü saldırılarda bulunmaya başladı. Kızların itirazlarına rağmen, benim güçlü müdahale etmeme rağmen kendini kontrol edemedi.

İkinci seans öncesinde, gruptaki davranışını tartışmak için bireysel olarak görüştük. Bu müdahaleye rağmen, ikinci grup seansında Guy'ın provokasyonları devam etti. Kendini kontrol edemediği açıktı ve sonuç olarak gruptan ayrılması istendi. Sonunda, bireysel tedaviyi de bıraktı. Dolayısıyla, Guy sadece grup üyeliği için uygun olmayan bir aday değildi, aynı zamanda onun grup için uygunluğu konusundaki yanlış hesaplamam, terapötik ilişkimizi zedeledi ve erken sona erdirdi.

Ne farklı yapılabilirdi? Grup ortamında bu tür davranışları önceden tahmin etmenin bir yolu var mı? Guy'ı grup terapisine dahil etme kararı, yalnızca bireysel terapisti ile yaptığı bire bir görüşmelere dayanarak alınmıştı. Bireysel seanslar grup terapisi için klinik tarama görüşmesi olarak kullanılabilir, ancak bu yeterli değildir. Bireysel seanslar tek başına, potansiyel üyelerin akranlarıyla nasıl etkileşimde bulduklarını değil, yalnızca yetişkin bir terapistle nasıl etkileşimde bulduklarını gösterebilir. Bir çocuğun veya ergenin gruba uygunluğunu belirlemek ve terapötik kazanımları en üst düzeye çıkarmak için daha kapsamlı bir tarama süreci gerektiği açıktır.

Çocuk ve ergen grup üyeliği için tarama gereklilikleri, yetişkin gruplarından birkaç yönden farklıdır. Yetişkin gruplarında lider homojenlik için çaba gösterebilir (Northen, 1988), ancak çocuk ve ergen gruplarında aşırı homojenlik sıkıcı oyunlara veya etkileşimlere yol açabilir ve üyeler birbirlerinden öğrenemeyebilir (Rose & Edleson, 1987). Çeşitli görüşler mevcuttur

bir grupta ne kadar homojenlik veya heterojenlik yaratılması gerektiği konusunda. Cinsiyet, çeşitlilik, yaş farkı derecesi ve çeşitli tanı kategorilerinin dahil edilmesi veya hariç tutulması gibi konular, teorisyenlerin ele almaya çalıştığı konulardan bazılarıdır. Yalom ve Leszcz (2005), çocuk gruplarında aynı tanı kategorisine ait en az iki üye olması gerektiğini, yani *Nuh'un Gemisi İlkesi'ni* önermiştir.

Grup Kompozisyonu

Grup bileşimi teorisi yıllar içinde gelişmiştir. Tarihsel olarak dahil etme/dışlama parametreleri katı olsa da (Dwivedi, 1993), bu fikirler değişmiş ve artık üye seçiminde daha esnek ve kapsayıcı bir yaklaşımı desteklemektedir (Malekoff, 2014). Bu değişime rağmen, ilk teorisyenler grup dinamikleri hakkında önemli içgörüler sunmuştur. Aralarında uzlaştıkları bir konu, bir grup üyesinin temel kriterinin sosyal etkileşimlere ilgi duyması gerektiği idi. Ginott (1961), bebeklik döneminde ihtiyaçları yeterince karşılanmış ve bu nedenle başkalarının takdir ve onayını alma arzusu duyan çocukları tanımlamak için "*sosyal açıklık*" terimini icat etti. Slavson ve Schiffer (1975) bu kavramı genişleterek, onu çocukların veya ergenlerin temel potansiyel sosyal kapasitesi olarak tanımladılar.

Ginott (1961), karşılıklı terapötik önemini vurgulamış ve bunun bire bir terapötik ilişkide mümkün olmadığını belirtmiştir. Gruplarda fikir ve duyguların karşılıklı olarak uyarılmasının içgörü geliştirilmesini sağlayabileceğini savunmuştur. Bu nedenle, grubun gerçeklik testini artırdığına ve çocukların daha uyumlu kişilerarası beceriler öğrenmeleri için bir fırsat sağladığına inanılmıştır. Buna karşılık, Slavson ve Schiffer (1975) sosyal açıklığı hatalı bir uyum biçimi olarak tanımlamıştır. Onların bakış açısına göre, bu uyumsuzluklar büyük ölçüde karakter yapısından kaynaklanmaktadır. Çocuğun egosu grup aracılığıyla güçlendikçe ve çocuk daha güvende hissedip özgüven kazandıkça, çocuğun diğer insanlarla daha yapıcı ilişkiler kurabildiği ve onlarla özdeşleşebildiği düşünülmüştür.

İyi İşleyen Gruplar

İyi oluşturulmuş gruplar, sorunsuz bir şekilde işlev görme olasılıkları daha yüksektir. Bu gruplarda üyeler, diğer üyelerde sağlıklı ego işlevini ortaya çıkarır ve böylece yakın ilişkiler sayesinde birbirlerinin ruh sağlığının iyileşmesine yardımcı olurlar. Slavson ve Schiffer (1975) bu süreci *destekleyici ego* olarak adlandırmışlardır; bu kavram, Shechtman'ın (2007) çocuk yardımcıları kavramında da yankı bulmuştur. Redl'in *optimum mesafe yasasına* göre, iyi işleyen bir grup, istikrarı sağlamak için yeterli homojenlik ve canlılığı korumak için yeterli heterojenlik arasında bir denge sağlayan gruptur (Redl & Wineman, 1957).

Aşağıda, destekleyici egonun işlediği heterojen bir grubun örneği verilmiştir. Üyeler, benzer gelişim aşamalarına göre gruba yerleştirilmiştir. Bir grup, başlangıçta birbirlerini tamamlamıyor gibi görünen altı kızdan (10-15 yaş) oluşuyordu. Bir üye çok endişeliydi, bir diğeri ise gelişim sorunları ve bilişsel işleme bozukluğu vardı. Üçüncü üye Asperger sendromu ve geniş bir kişiliğe sahipti, bir başka üye ise utangaç ve muhtemelen psikotikti. Bir tanesi hariç tüm kızlar geçmişte zorbalığa maruz kaldıklarını itiraf etmişlerdi, ancak bu onların tek ortak noktası gibi görünüyordu. Gruba bu farklı üyeleri seçtim, çünkü onlara karşılıklı bir şekilde birbirleriyle bağlantı kurma fırsatı vermek ve böylece her bir kızın sosyalleşme kapasitesini artırmak istedim. Kızların birbirini tamamlayan uyum stilleri birbirlerini dengeliyordu. Dışa dönük üye ve utangaç üye, diğer kızlar gibi birbirleriyle bağ kurdular. Geniş kapsamlı üye, utangaç kızın kabuğundan çıkmasına destek oldu. Endişeli üye, bilişsel işleme sorunları olan üyeyi kendine çekti. Kızlardan biri otoriter bir lider olmaya çalıştı, ancak grup onun gücünü ortaya koymasına izin vermedi ve onu dizginledi. Grup dinamikleri, tüm üyelerde psikolojik olarak yararlı değişikliklere yol açtı ve bu değişiklikler, aralarındaki duygusal uyumla desteklendi (Schore, 1994).

Homojen gruplar, olumlu değişim fırsatlarını teşvik edebilecek, özenle seçilmiş yeni bir üyenin katılımıyla daha heterojen hale getirilebilir. Bir örnekte, Asperger sendromlu yüksek işlevli bir erkek çocuğu ve iyi huylu ama hiperaktif bir erkek çocuğu, 8-10 yaş arası agresif erkek çocuklardan oluşan bir gruba ekledim. Yeni üyeler gruba katılmadan önce, grup kum havuzunda birbirlerini defalarca öldüren askerlerle oynuyordu. Yeni üyeler katıldığında, grubun oyunu basketbol oynamaya ve kutular ve battaniyelerle kaleler inşa etmeye doğru kaymaya başladı. Bu değişiklik, daha önce diğer üyelere uyum sağlamak için oyununu ayarlayan daha sessiz çocuklardan birinin kabuğundan çıkması için bir fırsat sağladı. Ayrıca Asperger sendromlu çocuğa, diğer çocukları kışkırtarak kendisine karşı birleşmelerini sağlama eğilimini gösterme fırsatı da sundu. Bu üye, Alan, diğer çocukları bekletmek için gücünü kullanmaya karşı koyamıyordu, ancak bunun nasıl öfkeye yol açtığını anlamıyordu. Her grubun başında ve sonunda yapılan tartışmalarda, Alan'ın gecikmelerinin diğer çocuklara etkisi ana konu oldu. Bu dinamikleri işleyip her çocuğun bunu farklı şekilde nasıl ele alabileceğini keşfetmek, her çocuğun diğer çocukları nasıl kışkırttığını düşünmesine yardımcı oldu ve bu da davranış değişikliğinin başlangıcı oldu.

Grupların Belirlenmesi, Seçilmesi ve Taraması

Tarama Görüşmesi

Çoğu grup terapisti, en azından ebeveynler veya bakıcılar ve potansiyel grup üyeleriyle grup öncesi bir tarama görüşmesi yapar. Terapistler, seçim sürecinin tüm taraflar için bir karar olduğunu ve bu sürecin, ilgili tüm tarafların bilinçli bir karar vermek için gerekli bilgileri edinmelerine yönelik olması gerektiğini unutmamalıdır. Bu süre zarfında, grup terapisti aileyle yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya açık diyalog yoluyla klinik, tarihsel ve ilişkisel bilgiler toplar. Bu bölümde, çeşitli tarama biçimleri sunulacak ve her birinin avantajları ve dezavantajları özetlenecektir.

Grup öncesi tarama, hem ebeveyn hem de genç için rahatlık ve aşinalık sağlamayı amaçlamaktadır ve önemli ebeveyn-çocuk sözlü ve sözsüz etkileşimlerinin gözlemlenmesine olanak tanır. Klinik uzman, potansiyel grup üyeleri ve ailelerinden bilgi toplamaya ek olarak, onları grup terapisi sürecine de yönlendirmelidir. Grup hakkında verilen bilgiler genellikle lojistik (grup toplantılarının zamanı ve yeri, mevcut üye sayısı, ücret düzenlemesi) ve prosedürel (grubun varlık süresi, grup normları, terapi grubunda olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında açıklama) niteliktedir. Gizlilik ve gizliliğin ihlal edilebileceği durumların tartışılması, özellikle ergenler için önemlidir (bkz. Hurster, Bölüm 7, bu cilt).

Potansiyel bir üyenin, fiziksel alanla ilgili olası endişelerini gidermek için grup odasını görmesi yararlı olabilir. Genç kişinin grup hakkındaki bilgilere nasıl tepki verdiğini gözlemlenmek çok bilgilendirici olabilir. Akranlarından geri bildirim alma ihtimali karşısında endişeyle boğulmuş hissedebilir veya hiçbir endişesini dile getirmeden katılmaya aşırı istekli görünebilir.

Tarama görüşmesi, çocuğun akranlarıyla ve yetişkinlerle başarılı ilişkiler kurma potansiyelini de araştırmak için kullanılmalıdır. Çoğu çocuk ve ergen, başkalarıyla (ebeveynler, öğretmenler, akranlar, kardeşler) olan ilişkilerindeki sorunlar nedeniyle tedaviye yönlendirilir. Birçoğunun istismar (fiziksel, cinsel veya duygusal) veya ihmal geçmişı vardır ve bu nedenle başkalarından reddedilme veya alay edilme beklentisi içindedirler. Bu ilişkisel sorunları anlamak, müdahale alanları hakkında bilgi verebilir ve bir gencin gruba uygun olup olmadığını belirlemeye yardımcı olabilir, ama daha da önemlisi, hangi tür bir gruba uygun olduğunu belirlemeye yardımcı olabilir. Grup terapistleri, çocuk veya ergenin terapist ve diğer grup üyeleriyle etkileşimde bulunurken ebeveynleri ve kardeşleriyle sergilediği davranışların bir kısmını sergileyeceğini varsayabilir. Bu nedenle, bu dinamikleri iyi anlamak, terapistin sorunlu alanları önceden tahmin etmesini ve olası düzeltici yanıtları kavramsallaştırmasını sağlar.

Grup üyelerinin seçimi, çocuğun veya ergenin gelişim öyküsünün tam bir incelemesine dayalı olmalıdır. Bu inceleme, gencin sevk edildiği şikayet ve semptomların ayrıntılı bir tanımını, olgunluk düzeyinin değerlendirilmesini, hayal kırıklığına karşı tipik tepki biçimlerini, okula ve akranlarına uyumunu ve boş zamanlarını karakteristik kullanımını içermelidir (Kymissis, 1996). Smead (1995), TAP-In Seçim Kontrol Listesi olarak bilinen yarı yapılandırılmış bir görüşme protokolü geliştirmiştir. Bu görüşmenin amaçları şunlardır: (1) potansiyel grup üyesinin kişilerarası davranışını gözlemlemek; (2) potansiyel üyenin tedavi arama motivasyonunun ve grubun tedavi hedeflerinin uyumlu olup olmadığını araştırmak; ve (3) potansiyel üyeye grubun hedefleri, süreçleri ve kuralları hakkında bilgi vermek.

Potansiyel grup üyelerinin kronolojik yaşlarına rağmen gelişim aşamalarını dikkate almak önemlidir. Gelişim aşaması ile kronolojik yaş arasındaki fark, tarama görüşmesinde açıkça görülebilir, ancak aşağıdaki üç gelişim düzeyine ilişkin dikkatli bir değerlendirme, uygun grubu belirlemede yararlı bir kılavuz sağlar: (1) erken ayrılma-bireyselleşme görevlerinin tamamlanması; (2) okul öncesi, kişilerarası aile ilişkilerinin çözülmesi; ve (3) gecikme dönemi akran kültürüne uyum (Garland & West, 1984). Genç kişiye bireysel terapi uygulayan bir klinisyen varsa, bu terapist de değerli bilgiler için ek bir kaynak oluşturur.

Bazı grup terapistleri, ilişkisel kalıpların gözlemlenebileceği daha aktif bir süreçte potansiyel üyeyi dahil etmeyi tercih edebilir. Reddy (2012), küçük çocuklar ve ebeveynlerle 15 dakikalık bir oyun seansı içeren esnek, yarı yapılandırılmış bir tarama görüşmesi yapılmasını önermiştir. Bu süreç, grup terapistinin çocuğun ebeveynleriyle olan etkileşimini (hem sözlü hem de sözsüz) yüz yüze gözlemlemesine olanak tanır, terapist ile çocuğun ebeveynleri arasında bir diyalog oluşturur ve çocuğun terapisti ve oyun odasını daha iyi tanımasını sağlar. Kısa terapist-çocuk oyun seansı, çocuğun veya ergenin ebeveynlerinden ne kadar iyi ayrıldığı, diğer yetişkinlerle nasıl etkileşim kurduğu ve yapı ve yönlendirmeyi nasıl yönettiği hakkında değerli bilgiler sağlayabilse de, tarama görüşmesi yetişkin bir terapist tarafından yürütüldüğü için, çocuğun veya ergenin akranlarıyla nasıl etkileşim kuracağı hakkında yalnızca sınırlı bilgi sağlar.

Tarama Araçları

Genç bir kişinin grup tedavisine uygunluğu hakkında karar vermek için, terapistler genellikle çok sayıda veri toplama yöntemi kullanır. Psikolojik değerlendirme araçları, potansiyel üyeler için başka bir tarama düzeyi sağlar ve kişilik özellikleri ve semptom kalıpları hakkında daha kapsamlı bilgi sunar. Bu araçlar, daha genel nitelikte olabilir veya grup müdahalesi ile ele alınacak belirli sorun alanlarına odaklanabilir.

Araştırmacılar, grup terapisi yoluyla potansiyel grup üyelerinin başarısını ve potansiyel büyümesini tahmin etmede en önemli faktörlerin hangileri olduğunu araştırmaya çalışmışlardır. Bu araştırma, Kişilik Değerlendirme Envanteri (PAI; Morey, 1999) ve NEO Beş Faktör Envanteri (McCrae & Costa, 2004) içermektedir. Bu iki değerlendirme de ergenlerin bireysel kişilik özellikleri hakkında bilgi sağlar ve bu bilginin grup terapisi davranışını ve sonucunu tahmin etmede etkili bir şekilde kullanılabileceğini öne sürer (Baker, 2010). Diğer değerlendirmeler ise kaygı, depresyon, otizm spektrumu, umutsuzluk ve sosyal duyarlılık gibi sorunları kapsar. Psikolojik değerlendirme ölçütlerinin kullanımının sonuçları karışık olmuştur.

Johnson, Burlingame, Olsen, Davies ve Gleave (2005), olumlu ve olumsuz kişilerarası faktörlerin belirlenmesinin, bir grup içindeki terapötik ilişkiyi yeterince kavramaya yardımcı olduğunu öne sürmüştür. Olumlu kişilerarası faktörler açıklık, dışadönüklük ve uyumluluk olarak özetlenebilirken, olumsuz kişilerarası faktörler savunmacı davranış, kaçınma, isyan ve çatışmayı tanımlamaktadır. Shechtman (2007), potansiyel bir grup üyesinin bağlanma stiline tedavi başarısını iyi bir şekilde öngördüğünü bulmuştur. Grup Terapisi Anketi (GTQ; MacNair-Semands, 2002) ve Grup Seçimi Anketi (GSQ; Burlingame, Cox, Davies, Layne ve Gleave, 2011) gibi daha yeni ölçekler

Kroegel, Beecher, Presnell, Burlingame ve Simonsen, 2009) bağımlılık, öfkeli düşmanlık, sosyal fobi/engelleme, düşük ego gücü ve grupta başarı beklentisi alanlarını hedef alarak, grup terapisi deneyiminden en çok hangi danışanların fayda sağlayacağını belirlemektedir. Bu ölçütler henüz çocuklar ve ergenler için standart hale getirilmemiş olsa da, grup üyeliği için başarılı adayları tahmin etmede büyük umut vaat etmektedir.

Genel olarak, kişilerarası davranışlara odaklanan psikolojik testler, grup seçimi ve üyeler için tedavi hedefleri belirleme konusunda yararlı bir tarama aracı olarak görünmektedir. Ancak, psikolojik testler şu anda yeni grup üyelerini taramak için çok kullanılan bir yöntem değildir (Riva, Lippert ve Tackett, 2000). Bunun çeşitli nedenleri olabilir, örneğin zaman veya kaynak yetersizliği, mali nedenler veya psikolojik testlerin uygulanması ve yorumlanması konusunda yeterli bilgi ve eğitim eksikliği.

Grup Gözlemi

Daha önce de belirtildiği gibi, ön görüşmeler, yarı yapılandırılmış oyun seansları ve resmi psikolojik değerlendirme yöntemleri, potansiyel grup üyeleri hakkında zengin bilgiler sağlayabilir, ancak bu yöntemlerin hiçbiri, potansiyel grup üyesinin akranlarıyla nasıl etkileşime girebileceğini doğrudan göstermez. Bu bilgiyi elde etmenin en etkili yolu, potansiyel üyeleri küçük bir grup ortamında doğrudan gözlemlemektir (bkz. Hariton, Bölüm 32, bu cilt). Bu süreç, kaygının makul bir düzeyde tutulacağı, ancak tipik kişilerarası davranışların ortaya çıkması için yeterli esneklik sağlanacak şekilde yapılandırılmış dört veya beş üyeden oluşan bir grup oluşturulmasını gerektirir.

Araştırmalar, grup davranışının seçim kararları vermede son derece yararlı olduğunu göstermektedir. Örneğin, Connelly ve Piper (1989), gözlem gruplarında grup üyelerinin görev davranışları ve katılım derecelerine verilen puanların, bu bireylerin psikoterapi gruplarındaki davranışları ve bu gruplardan elde ettikleri faydalarla pozitif korelasyon gösterdiğini bulmuştur. Ancak, Riva ve ark. (2000), terapistlerin sadece küçük bir kısmının (yaklaşık %10) grup gözlemini bir tarama yöntemi olarak kullandığını sonucuna varmıştır.

Potansiyel Grup Üyelerinin Tipolojisi

Grup dinamiklerini ve grup üyeleri üzerindeki kişilerarası etkilerin önemini göz önünde bulundururken, terapistler grup ortamının sunduğu terapötik fırsatlardan en çok hangi bireylerin yararlanabileceğini dikkatlice değerlendirmelidir. Bu bölümde, gruptan yararlanabilecek gençlerin türleri, liderin gruba yerleştirmeden önce dikkatlice düşünmesi gerekenler ve çoğu durumda başka tedavi yöntemlerine yönlendirilmesi gerekenler hakkında açıklamalar ve bazı klinik örnekler sunulacaktır.

Uygun Grup Adayları

Slavson ve Schiffer (1975), bir gruba girerken bir üyenin potansiyel olarak oynayabileceği rol açısından grup kompozisyonu hakkında düşünmek için yararlı yollar sağlayan bir dizi etkileşim kalıbı sunmuştur. Bir çocuğun grup üzerindeki etkisi psikolojik ve/veya sosyal açıdan yararlı ise, onu *olumlu* bir *kışkırtıcı* olarak tanımlamışlardır. Bu, diğer üyelerin içsel güçlerini harekete geçirip pekiştirmeleri veya daha da önemlisi, grup içinde yararlı kişilerarası etkileşimleri katalize etmeleri sayesinde gerçekleşebilir. Öte yandan, *olumsuz kışkırtıcılar*, uyumsuzluk, hiperaktivite, kin ve düşmanlığı teşvik eden çocuklardır. Bu yazarlara göre, olumsuz kışkırtıcılar grubun terapötik amaçlarına ters düşerek grubun etkinliğini tehdit ederler ve dikkatli bir şekilde yönetilmedikleri takdirde grubu potansiyel olarak yok edebilirler.

Slavson ve Schiffer (1975), olumsuz kıskırtmaların etkilerini başarıyla önleyebilen ve yıkıcı süreçleri engelleyebilen grup üyelerini *nötrleştiriciler* olarak adlandırmıştır. Bu üyelerin sakinleştirici varlığı, sağlıklı bir özdeşleşme modeli olarak hizmet etmenin yanı sıra yıkıcı saldırganlığı ve kontrolsüz neşeyi engelleyerek grubun tamamına fayda sağlar. Ayrıca, sakinlikleri ve beceriklilikleri, kaygı ve hayal kırıklığını ifade etmenin alternatif yollarını gösterir. Son olarak, bu yazarlar, değişken veya zayıf bir kimliğe sahip bir grup üyesi türünü *nötr* olarak tanımlamışlardır. Bu gençler, daha güçlü kişiliklerin etkilerine kolayca boyun eğme eğilimindedir. Ancak tedavi ilerledikçe ve *nötrler* güçlendikçe, daha aktif hale gelebilirler ve çeşitli zamanlarda hem kıskırtıcıların hem de nötrleştiricilerin rollerini üstlenebilirler.

12 yaşındaki Andrew, ailesinin en büyük çocuğuydu. Annesi üç farklı erkekten üç çocuğu vardı. Andrew'un babası birkaç yıl önce aşırı dozda uyuşturucu kullanımı nedeniyle hayatını kaybetmişti. Annesi yeniden evlenmiş ve Andrew'un üvey babası, ki Andrew onu ikinci babası olarak görüyordu, onunla birlikte çok daha küçük bir çocukları olmuştu. Tarama görüşmesinde Andrew biraz utangaç görünüyordu ve duygularını kendine saklıyordu. Çok az arkadaşı vardı ve sosyal olarak çekingen davranıyordu. Grup terapisine başlamadan önce Andrew, annesine karşı oldukça muhalif ama aynı zamanda simbiyotik bir ilişki içindeydi. Esrar içmekle ilgileniyordu, ancak annesi bundan hoşnut değildi. Akademik olarak başarılıydı ama derslere katılmayı reddediyordu. Grup terapisi sayesinde Andrew, hoşnutsuzluğunu ve öfkesini dile getirmeyi öğrendi; başlangıçta artan davranış bozuklukları azaldı. Okula geri dönebildi ve kendisi için hedefler belirleyebildi. Grup terapisi, Andrew'a aidiyet, kabul görme ve akranlarına sunabileceği bir şeyleri olduğu hissini verdi.

Andrew, izole, ifade gücü zayıf, davranış bozukluğu olan ve grup için iyi bir aday olan bir ergen örneğidir. Yüksek bilişsel yeteneklere sahip olduğu, anlaşılacak ve kabul edilmek için bir yer aradığı ve duygularını dışa vurmak yerine ifade etmeyi öğrendiği için grupta başarılı olabildi. Yetişkinlere karşı güvensiz olduğu ve duygularında yalnız olmadığını deneyimlemesi gerektiği için bir gruba ihtiyacı vardı. Andrew gibi, grubun üyeleri de ev ortamlarında zorluklar yaşıyorlardı, orta derecede dışa vuran davranışlar sergiliyorlardı ve duygularını eylemlerle değil kelimelerle ifade etmekte zorlanıyorlardı. Bu grup, sadece sözlü etkileşime dayalıydı ve oyun içermiyordu, bu da Andrew'un durumunda önemliydi çünkü o, kardeşlerinden daha olgun görünmek istiyordu.

Andrew gibi içine kapanık çocuklar veya ergenler, özellikle aşırı çekingen, itaatkar, korkak, utangaç, izole, iletişim kurmayan, kendini ifade edemeyen, kısıtlı veya uysal olanlar, genellikle grup terapisi için iyi adaylardır. Genellikle bu gençler sevgi veya saldırganlık duygularını ifade edemezler, az sayıda arkadaşları veya oyun arkadaşları vardır ve sosyal etkileşimden kaçınırlar. İçine kapanık çocuklar sosyal izolasyon yaşama eğilimindedir ve sınırsız ve güvenli kişilerarası iletişime erişim konusunda temel bir ihtiyaçları vardır.

Gelişimsel olarak gerçek yaşlarından daha küçük olan çocuklar veya ergenler de grup terapisinden faydalanabilirler. Bu gençler genellikle korunaklı bir ortamda büyürler ve aile dışındaki yaşamın gerçeklerine hazırlıklı değildirler. Akranlarıyla sosyal deneyimler yaşamaya can atarlar, ancak çoğu zaman başkalarının ihtiyaçlarını ve duygularını yeterince anlayamazlar. En büyük zorlukları genellikle empati kuramamaktır, en büyük ihtiyaçları ise nesnelere, etkinliklere ve bir yetişkinin ilgisini paylaşma fırsatlarıdır. Bu nedenle, rekabet etmeyi ve işbirliği yapmayı, kavga etmeyi ve kavgaları çözmeyi, pazarlık etmeyi ve uzlaşmayı öğrenmekten fayda görürler. Grup terapisi, bu gençler için özellikle yararlıdır, çünkü kişilerarası sorunları bireysel terapide tamamen ele alınamaz.

Fobik tepkiler gösteren danışanlar da grup terapisi için uygun olabilir. Anksiyete, kir, karanlık veya yüksek ses gibi belirli yer değiştirmiş korkularla ifade edilir. Genellikle, kendileri için tehlikeli görünen faaliyetlerden uzak durarak anksiyeteyle başa çıkarlar. Bu hastalar için en büyük zorluk, kaygı yaratabilecek durumlardan kaçınmalarıdır; ancak tam da bu durumlara maruz kalmaları ve korkularıyla şu anda ve burada yüzleşmeleri gerekir (bkz. Friedberg ve ark., Bölüm 27, bu cilt). Bu kişiler için grup terapisi, hem terapist hem de diğer grup üyeleri tarafından fobinin şu anda ve burada ele alınmasını sağlar.

Ebeveynlerinin boşanması veya ayrılmasıyla başa çıkmaya çalışan çocuklar ve ergenler, grup terapisinin sunduğu destekleyici ortamdan faydalanabilirler (Pedro-Carroll & Velderman, 2016). Bu gençler genellikle büyük değişikliklerin ve aile çatışmalarının yarattığı stresle başa çıkmaya çalışır ve bu da onların kendilerini izole ve akranları tarafından yanlış anlaşılma hissetmelerine neden olur. Anksiyete ve depresyonun yanı sıra sosyal ve akademik zorluklar yaşamaları riski daha yüksektir. Grup terapisi deneyimleri, dayanıklılığı, duygu düzenlemeyi ve uyumu teşvik eden faktörleri güçlendirerek bu çocukların başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Grubun güvenliği, akranlarıyla deneyimlerini paylaşırken endişelerini dile getirmelerine ve destek almalarına olanak tanır. Son olarak, otizm spektrumundaki çocuklar genellikle grup terapisinde iyi sonuçlar alırlar (bkz. Hull, Bölüm 31, bu cilt). Genellikle sosyal becerileri sınırlı olsa da, gruptan öğrenebilir ve daha iyi etkileşim kuran ortaklar haline gelebilirler. Grup terapisi deneyiminden büyük fayda gören otizm spektrumundaki bir çocuk örneği, Asperger sendromu tanısı konulan 8 yaşındaki Nate'dir. Nate kamyonlarla oynamayı severdi ve nadiren sözlü olarak kendini ifade ederdi. Nate'in annesi, Nate ve küçük kardeşlerinden bunalmış, alkol bağımlılığından kurtulmaya çalışan biriydi ve babası ise uzun saatler boyunca evden uzakta çalışıyordu. Nate'in annesi, Nate'i köşede işerken yakaladığını söyledi.

birkaç kez odaya girdi.

Nate gruba katıldığında içine kapanıktı, ancak dikkatli bir şekilde başka bir çocukla ve sonunda gruptaki birkaç başka çocukla oynamaya başladı. Otizm spektrumundaki çocuklar, başkalarıyla spontan ve sosyal oyunlarda eksiklikler gösterir. Hayali oyunlara katılmakta, akranlarıyla iletişim kurmakta ve koordinasyon sağlamakta zorluk çekerler. Otizm spektrumundaki çocukları normal gelişen akranlarıyla aynı gruplara dahil etmek, bu zorlukların üstesinden gelmeye yardımcı olabilir (Wolfberg, 2016). Grup deneyimleri, ilişkileri sürdürmek için gerekli olan iletişim ve sosyal becerilerin gelişimini teşvik eder ve böylece daha az izolasyon yaşanır.

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve ergenler genellikle akranları tarafından kabul edilmek isterler, ancak tanı ve ihtiyaçlarının anlaşılmasında sıkı sıkıya reddedilirler. Normal gelişen çocukların bulunduğu gruplara dahil edilmeleri, güvenli bir ortamda otizm tanısı ve bu çocukların özel ihtiyaçları hakkında eğitim alma fırsatı sağlar. Rehberlikle, bu gençler birbirleriyle daha iyi etkileşim kurmayı ve ilişki kurmayı öğrenirken, daha empatik hale gelir ve başkalarını daha kolay kabul ederler.

Şüpheli Grup Adayları

Grup terapisi birçok çocuk ve ergen için son derece yararlı olsa da, bu tedavi şeklinin kontrendike olduğu bazı kişiler de vardır. Gruplar kurma ve yönetme konusundaki deneyimim, grup terapisi için uygun olmayabilecek birkaç farklı genç tipini belirlememe yardımcı oldu. Potansiyel grup üyelerinin dikkatli bir şekilde taranması, hangi adayların bu kategorilere girdiğini belirlemek açısından önemlidir.

Tarama/görüşme sürecinde yoğun kardeş rekabeti sorunları olduğu tespit edilen çocuklar grup için uygun değildir. Bu çocuklar genellikle diğer grup üyelerini kardeşlerinin yerine koyar ve aşırı düşmanca davranabilirler. Bu çocuklar için grup terapistini diğer üyelerle paylaşmak da zor olabilir.

Buna ek olarak, kendine zarar verme davranışları sergileyen bazı ergenler de grup üyeliği için uygun olmayabilir. Farklı sorunları olan grup üyelerini bir araya getirirken, gençlerin genellikle birbirlerinin davranışlarını taklit ettiklerini dikkate almak önemlidir. Çocuklar ve ergenler çevrelerindeki kişilerden kolayca etkilenebildikleri için, kendine zarar veren veya vermiş bir grup üyesinin gruba katılması, diğer üyelere bu olumsuz başa çıkma stratejisini öğretebilir ve bu da sorunları çözmek yerine daha da kötüleştirebilir. Bu tür davranışları olan gençlerin gruba dahil edilmesi dikkatle yapılmalıdır.

Davranış bozukluğu olan çocuklar ve ergenler de kavga etme, zulüm gösterme, okulu asma ve genel olarak yıkıcı davranışlar sergileme eğilimindedir, ancak genellikle grup terapisi ile yardım edilebilir (bkz. Mitchell ve ark., Bölüm 33,

bu cilt). Bu saldırgan davranışlar evde, okulda, mahallede veya farklı ortamlarda ortaya çıkabilir. Davranış yalnızca tek bir ortamda ortaya çıkıyorsa, bu durum ebeveynler, öğretmenler veya komşular tarafından gerçek veya algılanan kötü muameleyle karşı bilinçsiz bir misilleme olduğunu gösterebilir. Bu çocukların çoğu için en önemli sorun, yetişkinler ve bakıcılarla daha önce yaşadıkları olumsuz deneyimler nedeniyle güven ilişkisi kurma veya sürdürme becerisinin olmamasıdır. Bu durumlarda, en büyük ihtiyaçları bu saldırganlığı güvenli bir şekilde ifade etmek ve sonunda özdenetim geliştirmektir. Grup, onlar için biryalıtım görevi görebilir ve terapistle daha yakın temas kurmaktan kaçınmanın bir yolu olmasaydı ortaya çıkacak gerilimin çoğunu azaltabilir (Slavson & Schiffer, 1975).

Buna karşılık, sosyopatik gençlerin grup katılımı şüphelidir. Bu çocuklar genellikle sığ, bencil, dürtüsel ve görünürde suçluluk veya endişe duymadan aşırı zulümler yapabilen kişilerdir. Empati yoksunudurlar ve başkalarının refahını umursamazlar. Dışarıdan çekici ve ilgili görünebilirler, ancak içsel olarak genellikle soğuk ve mesafelidirler. Sosyopatik çocuklar gruba gelmekten hoşlanabilirler, ancak genellikle diğerleri için grubu çekilmez hale getirirler. Deneyimlerime göre, grup üyelerini zorbalığa maruz bırakmaya çalışmak, terapisti manipüle etmeye çalışmak, oyun malzemelerini tekeline almak, oyuncakları çalmak ve akranlarından nefret uyandırmak gibi davranışlarda bulunurlar. Bu grup üyeleri, iç gözlemi reddederler ve davranışları doğrudan ele alındığında konuyu hemen değiştirirler, bu nedenle terapötik sınırlar genellikle bu grup üyeleri üzerinde etkisiz kalır.

Öfke ve saldırganlık sorunları olan çocuklar ve ergenler için kapsamlı tarama ve görüşme yapılması çok önemlidir. Saldırganlıkları öngörülemez ve müdahaleye yanıt vermiyorsa, grup onlar için uygun olmayabilir. Klinisyen, potansiyel üyenin diğerleri tarafından kabul edilmek isteyip istemediğine ve uygun ilişkiler kurma kapasitesine sahip olup olmadığına karar vermelidir; bu nedenle klinisyen, çocuğun psikotik, sosyopatik veya nörolojik hasarı olup olmadığını dışlamalıdır.

Betty, büyükbabası ve büyükannesineyle yaşayan 11 yaşında bir kızdı. Annesini ve büyükannesini nefret ediyordu ve büyükbabası ile büyükannesini birbirine düşürmeye çalışıyordu. Sık sık sözlü olarak kışkırtıcı davranışlarda bulunuyor; her şeyi bildiğini iddia ediyor ve kimsenin ona ne yapması gerektiğini söyleyemeyeceğini ima ediyordu. Bazen şiddetli öfke nöbetleri geçiriyordu.

Tarama sırasında Betty, kontrolünü kaybetmiş ve kendini ifade etme ihtiyacı hissettiğini, ancak bunu yapmak için tüm yanlış yöntemleri uyguladığını belirtti. Üyeleri kendilerini ifade etmeye ve kendi kurallarını koymaya başlamış olan bir çocuk grubuna yerleştirildi. Betty bu grubu tolere edebildi çünkü her çocuk iki veya üç ayda bir oturumda grup lideri rolünü üstleniyordu. Başlangıçta ilgi odağı olmak istemesine rağmen, Betty diğer çocukların yardımıyla kontrol ihtiyacını düzenlemeyi öğrendi. Betty için, çocukların diğer çocuklarla ve grup liderleriyle isteklerini tartışıp keşfederek kurallarının kabul edilmesini ve uygulanmasını sağlamaları son derece yararlı oldu.

Travma geçmişi olan çocuk ve ergenlerin gruba katılmasının uygunluğuna ilişkin görüşler yıllar içinde kapsayıcılık lehine gelişmiş olsa da, travma deneyimleri nedeniyle bir çocuğun grup üyeliği için uygun olmayan aday olduğu bazı durumlar hala mevcuttur. Örneğin, ciddi düzensizlikler gösteren (sallanma, ağlama, kontrol edilemeyen titreme) veya kolayca korku durumlarına veya flashback'lere girmeye yatkın çocuklar henüz grup üyeliğine hazır değildir. Bu çocuklar için, bireysel terapi, sıkıntı karşısında kendini kontrol etme ve öz düzenleme becerisini geliştirmek için daha iyi bir fırsat sunar. Cinsel istismar geçmişi olan ve uygunsuz giyim, aşırı cinsel içerikli oyunlar ve aşırı mastürbasyon yoluyla aşırı cinselleşmiş davranışlar ve erken cinsel ilgi ve faaliyetler sergileyen çocuklar ve ergenler, diğer grup üyeleri için ortamı güvensiz hale getirme eğilimleri nedeniyle genellikle genel grup ortamına uygun değildir. Ancak, bu gençler, aşırı cinselleşmiş davranışları veya erken cinsel ilgi alanları olan çocuklar için özel olarak oluşturulmuş bir grupta başarılı olabilirler (bkz. Gil & Shaw, Bölüm 38, bu cilt).

Sonuç

Sonuç olarak, grup üyelerinin seçilmesi veya dışlanması en sık terapistin klinik yargısına dayanır ve terapist çoğu zaman bir tarama görüşmesi yaparak danışanın gruba uygun olup olmadığını belirler. Çoğu terapist, potansiyel grup üyelerinin sosyal açıklık, tanınma ihtiyacı ve diğer insanların onayı gibi özellikler sergilemesi gerektiğine inanır. Sosyal açıklık, gençlerin akranları tarafından kabul görme, onlar gibi davranma, giyinme ve konuşma, statü kazanma ve bunu sürdürme arzularını besleyen şeydir. Akranları tarafından kabul görme karşılığında, çocuklar veya ergenler genellikle davranışlarını değiştirmeye motive olurlar. Birçok genç, grup terapisinin sağladığı düzeltici ilişkilerden ve iyileştirici ortamdan faydalanabilir. Üyelerin uygun şekilde taranması ve seçilmesi ve grubun dikkatli bir şekilde oluşturulması, bu düzeltici deneyimi en üst düzeye çıkarabilir.

Gans ve Counselman (2010), klinisyenleri grup seçim sürecini olumsuz etkileyebilecek karşı aktarım duygularının farkında olmaları konusunda uyarmıştır. Örneğin, terapistler, sevk kaynaklarını korumak ve mevcut grupları yeterince dolu tutmak için baskı hissedebilirler. Sonuçta ortaya çıkan kaygı, gruba uygun olmayan veya grup terapisi için uygun olmayan üyelerin dahil edilmesine yol açabilir.

Grup üyelerini seçerken dikkate alınması gereken önemli faktörler arasında kişinin yaşı (hem kronolojik hem de gelişimsel), tanısı ve akranlarıyla etkileşimlerinin kalitesi yer alır. Grup terapistleri, klinik görüşmenin yanı sıra küçük grup deneyimi, öğretmen ve ebeveyn görüşmeleri, yarı yapılandırılmış oyun seansları ve psikolojik değerlendirme ölçütleri gibi çeşitli tarama araçlarını kullanabilirler. Seçim sürecine gereken özen ve zaman ayrıldığında, grup terapisi sayısız çocuk ve ergenin ihtiyaçlarını karşılama ve terapötik faydalar sağlama konusunda etkilidir.

Not

1. Bu bölümü yazarken bana destek ve yardımda bulunan Meghan Brown, PhD, Jennifer Plumley, MS, MT-BC ve aileme teşekkür ederim.

Kaynak

- Burlingame, G. M., Cox, J. C., Davies, D. R., Layne, C. M., & Gleave, R. (2011). Grup seçimi anketi: Grup üyesi seçiminde daha fazla iyileştirme. *Grup Dinamikleri: Teori, Araştırma ve Uygulama*, 15(1), 60–74.
- Connelly, J. L. ve Piper, W. E. (1989). Grup psikoterapisinde bir bileşim değişkeni olarak eğitim öncesi iş davranışının analizi. *Uluslararası Grup Psikoterapisi Dergisi*, 3(2), 173–189.
- Dwivedi, K. N. (1993). *Çocuklar ve ergenlerle grup çalışması: Bir el kitabı*. Londra: Jessica Kingsley.
- Gans, J. ve Counselman, E. (2010). Psikodinamik grup psikoterapisi için hasta seçimi: Pratik ve dinamik hususlar. *Uluslararası Grup Psikoterapisi Dergisi*, 60(2), 197–220.
- Garland, J. ve West, J. (1984). Okul çağındaki çocukların farklı değerlendirilmesi ve tedavisi: Üç grup yaklaşımı. *Gruplarla Sosyal Hizmet*, 7(4), 57–70.
- Ginott, H. (1961). *Çocuklarla grup psikoterapisi: Oyun terapisinin teorisi ve uygulaması*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Johnson, J., Burlingame, G., Olsen, J., Davies, R., & Gleave, R. (2005). Grup psikoterapisinde grup ortamı, uyum, ittifak ve empati: Çok düzeyli yapısal eşitlik modelleri. *Danışmanlık Psikolojisi Dergisi*, 52(3), 310–321.
- Kroegel, J., Beecher, M. E., Presnell, J., Burlingame, G., & Simonsen, C. (2009). Grup seçimi anketi: Potansiyel grup üyelerinin niteliksel analizi. *Uluslararası Grup Psikoterapisi Dergisi*, 59(4), 529–542.
- Kymissis, P. (1996). Sosyalleşme ve grup oluşumuna gelişimsel yaklaşım. P. Kymissis & D. A. Halperin (Ed.), *Çocuklar ve ergenlerle grup terapisi* (s. 21–33). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- MacNair-Semands, R. R. (2002). Grup terapisine katılım ve beklentilerin öngörülmesi. *Grup Dinamikleri: Teori, Araştırma ve Uygulama*, 6(3), 219–228.

- Malekoff, A. (2014). *Ergenlerle grup çalışması: İlkeler ve uygulama* (3. baskı). New York, NY: Guilford.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (2004). NEO beş faktör envanterinin gözden geçirilmesi. *Kişilik ve Bireysel Farklılıklar*, 36, 587–596.
- Morey, L. C. (1999). *Kişilik değerlendirme envanteri—Profesyonel kılavuz*. Lutz, FL: Psikolojik Değerlendirme Kaynakları.
- Pedro-Carroll, J. ve Velderman, M. K. (2016). Ayrılık ve boşanma ile başa çıkmaya çalışan çocuklar için oyun temelli müdahalenin küresel erişimini genişletmek. L. A. Reddy, T. M. Files-Hall & C. E. Schaefer (Eds.), *Çocuklar için deneysel temelli oyun müdahaleleri* (2. baskı, s. 35–53). Washington, DC: Amerikan Psikoloji Derneği.
- Reddy, L. (2012). *Çocuklar için grup oyun müdahaleleri: Prososyal becerileri öğretme stratejileri*. Washington, DC: Amerikan Psikoloji Derneği.
- Psikoloji Derneği.
- Redl, F., & Wineman, D. (1957). *Saldırgan çocuk*. New York, NY: Free Press.
- Riva, M. T., Lippert, L., & Tackett, M. J. (2000). Grup liderlerinin seçim uygulamaları: Ulusal bir anket. *Grup Çalışması Uzmanları Dergisi*, 25(2), 157–169.
- Rose, S. D. ve Edleson, J. L. (1987). *Gruplar halinde çocuk ve ergenlerle çalışma*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Schore, A. (1994). *Duygu düzenleme ve benliğin kökeni: Duygusal gelişimin nörobiyolojisi*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Shechtman, Z. (2007). *Çocuklar ve ergenlerle grup danışmanlığı ve psikoterapi: Teori, araştırma ve uygulama*. New York, NY: Routledge.
- Slavson, S. R. ve Schiffer, M. (1975). *Çocuklar için grup psikoterapileri: Bir ders kitabı*. New York, NY: International Universities Press.
- Smead, R. (1995). *Çocuklar ve ergenlerle grup çalışması için beceri ve teknikler*. Champaign, IL: Research Press.
- Wolfberg, P. J. (2016). Entegre oyun grupları modeli: Otizmlili çocukları temel oyun deneyimlerinde desteklemek. L. A. Reddy, T. M. Files-Hall & C. E. Schaefer (Ed.), *Çocuklar için deneysel temelli oyun müdahaleleri* (2. baskı, s. 223–240). Washington, DC: Amerikan Psikoloji Derneği.
- Yalom, I. D. ve Leszcz, M. (2005). *Grup psikoterapisinin teorisi ve pratiği* (5. baskı). New York, NY: Basic Books.